

Дашкова Кристина Сергіївна,
аспірантка кафедри права та європейської інтеграції,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків
ORCID 0000-0001-6746-6540

УДК 351/354

doi: 10.34213/tp.21.02.03

СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Розглянуто стан розробленості наукою державного управління проблем інституціонального забезпечення взаємодії органів публічної влади з громадськістю та визначення недосліджених аспектів і перспективних напрямів наукового пошуку в цій царині. Проаналізовано актуальність дослідження питання інституціоналізації відносин публічної влади і суспільства як необхідної умови розбудови демократичної держави та дотримання прав і свобод громадян щодо участі у прийнятті управлінських рішень. Систематизовано новітні публікації, присвячені важливим питанням функціонування органів публічної влади як механізму державного регулювання соціальних інститутів і засобів реалізації інтересів громадськості.

Ключові слова: взаємодія органів влади з громадськістю, громадянське суспільство, інституціоналізація, публічна влада, соціальні інститути.

Постановка проблеми. Сучасні зміни у процесах прийняття суспільно важливих державних рішень, активізація участі громадян у політичному житті країни, посилення необхідності у створенні прозорих взаємин громадян з органами публічної влади сприяють упровадженню нових механізмів організації діяльності органів державної влади, державних установ, органів місцевого самоврядування, громадських організацій. Узаємодія публічної влади та громадян є показником рівня сформованості демократичних відносин у державі.

Упродовж другої половини ХХ ст. – на початку ХІ ст. змінилося розуміння ролі суспільства в упровадженні змін, пріоритетом яких стало вдосконалення національних стратегій взаємодії влади з громадськістю. Інституціоналізація взаємодії держави й громадськості в державному управлінні в Україні перебуває у процесі становлення, чітко не є регламентованою на нормативно-правовому рівні, що й зумовлює актуальність розгляду цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємодії органів влади з громадянами висвітлюються в низці досліджень сучасних українських вчених галузі науки державного управління, зокрема: А. Артеменка [1]; Д. Білокопитова [2]; Ю. Борисенка [3]; М. Гирика [4], В. Голуб [7], Б. Николаїшина [10]; С. Сенчі [12]; Т. Тарасенко [13]; В. Ундіра [14]; В. Чорнолуцького [16] та ін.

Дослідники акцентують увагу на важливості залучення громадян до активного політичного життя, на розвиткові соціальних інститутів, способах трансформування процесів комунікації між органами влади і суспільством.

Аналіз публікацій зазначених авторів свідчить про дискретність вивчення взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства. Зокрема, інституціоналізація взаємодії розглядається в контексті глобалізації (Д. Білокопитов), молодіжної політики (І. Артеменко), участі громадськості в

місцевому самоврядуванні (Б. Ніколаїшин), волонтерської діяльності (В. Голуб), соціального партнерства як основи для залучення українців до участі у прийнятті управлінських рішень (І. Артеменко) та ін. Увагу також приділяється етичному компоненту у формуванні відносин влади і суспільства, політичній відповідальності посадових осіб (Т. Тарасенко).

Метою статті є вивчення стану розробленості наукою державного управління проблем інституціонального забезпечення взаємодії органів публічної влади з громадськістю та визначення недосліджених аспектів і перспективних напрямів наукового пошуку в цій царині.

Виклад основного матеріалу. Сучасний науковий державноуправлінський дискурс за зазначеною темою представлений як загальнотеоретичними дослідженнями взаємодії влади з громадськістю, так і вивченням секторальної взаємодії, що знайшло відображення в дисертаційних роботах останніх років.

Сутність і зміст процесу інституціоналізації участі громадян у здійсненні державного управління досліджує М. Гирик [4]. Він визначає механізм реалізації інституту участі громадян у державному управлінні як систему взаємозумовлених нормативно-правового та організаційного механізмів забезпечення реалізації права громадян на участь у здійсненні державного управління. Науковець слушно обґрунтовує, що інститут участі громадян у здійсненні державного управління – це система державноуправлінських та інших соціальних правил поведінки й діяльності, статусів і режимів, яка забезпечує пряму або опосередковану участь громадян у державному управлінні. Своєю чергою, цей інститут є результатом і наслідком процесу інституціоналізації.

Серед загальнотеоретичних праць слід також назвати дисертацію С. Рудовської [11], яка робить теоретико-методологічне обґрунтування консультативно-дорадчої участі громадськості у формуванні публічної політики та визначає напрями її вдосконалення на кожному етапі через відповідні механізми участі громадськості. Дослідницею розроблена модель консультативно-дорадчої участі громадськості в повному циклі формування публічної політики, в основу якої покладено підхід, за якого консультативну участь спрямовано на вирішення суспільної проблеми на етапах розроблення та обговорення варіантів політики, ухвалення владного рішення, реалізації політики, а дорадчу – на запобігання виникненню та/чи загостренню суспільної проблеми.

У дисертаційному дослідженні І. Жукової запропоновано Концепцію державно-громадської стратегії в реформуванні державного управління в Україні [5]. Її метою є забезпечення дієвої системи залучення громадян до розроблення управлінських рішень, зокрема шляхом формування основних напрямів стратегії державно-громадської комунікації та розроблення системи показників оцінювання ефективності цієї стратегії. Авторка також пропонує створення Ресурсного центру з питань організації засобів та каналів громадянського впливу на публічну політику в Україні. У дисертації справедливо зазначається, що якість взаємодії влади із суспільством є першочерговою умовою забезпечення її легітимності, оскільки саме народ є джерелом влади, а основними характеристиками ефективності такої взаємодії є відкритість і прозорість влади.

Взаємодія публічної влади і громадян є складним феноменом. Для формування інституційних засад необхідне громадянське суспільство, яке виступає суб'єктом публічних відносин. Д. Білокопитов запропонував характеризувати громадянське суспільство за ознакою дуальної природи: з одного боку, це суспільний актор, що представлений сукупністю асоціацій, об'єднань, громадських організацій тощо, з іншого – воно має приватну природу, наприклад, об'єднання громадян можуть створюватися за інтересами (наприклад, церкви, профспілки) й бути спрямованими на вирішення локальних проблем, як церкви, профспілки тощо [2, с. 5]. Незважаючи на доцільність такого поділу, на нашу думку, природа громадянського суспільства не обмежується цими двома компонентами, адже інститут влади повинен захищати права не лише об'єднань, спілок та асоціацій, а й окремого громадянина, який не є членом яких-небудь об'єднань.

Автор дисертації визначає основні проблеми взаємодії органів публічної влади і інститутами громадянського суспільства, а саме: недостатнє нормативно-правове забезпечення цього процесу, відсутність належної управлінської культури, централізація та бюрократизація діяльності органів публічної влади.

В. Чорнолуцький наголошує [16, с. 16] на необхідності подальших розробок для створення ефективного механізму розвитку громадянського суспільства. Зокрема, він зазначає, що в Україні, нормативно-правове регулювання відносин між органами публічної влади і громадськістю є фрагментарним. Більшість нормативно-правових актів, покликаних регулювати участь суспільства в реалізації державної політики, є необов'язковими. Також недослідженим залишається питання про забезпечення координації діяльності державних установ щодо формування й розвитку громадянського суспільства.

Науковці зазначають, що форми взаємодії органів публічної влади і громадськості можуть бути як конструктивними, так і деструктивними. На думку І. Артеменка, зустрічі з представниками громадськості, проектна діяльність, акції прямої дії тощо повинні знаходити позитивний відгук у суспільстві [1, с. 9]. Актуальним у цьому плані дослідник називає соціальне партнерство. Воно має стати основою для залучення українців до участі у прийнятті управлінських рішень. Учасники соціального партнерства, органи публічної влади й громадяни країни, повинні співпрацювати у вирішенні важливих питань і бути готовими до відкритого діалогу. Дослідження соціального партнерства як одного з ефективних способів взаємодії влади і громадськості становить інтерес для оцінювання його можливостей в Україні.

На необхідності налагодження системної комунікації посадовців із громадськістю наголошує В. Ундір. Дослідник відзначає, що проведення консультацій із громадськістю є засобом підвищення якості прийнятих рішень у важливих питаннях суспільного й державного життя. Для цього можна використовувати електронні засоби зв'язку, урядові вебсайти та ін. Разом із тим вивчення громадської думки може здійснюватися шляхом проведення соціологічних опитувань, анкетувань, фокус-груп, телефонних "гарячих" дзвінків, інтерв'ю, відгуків та інших видів волевиявлення [14, с. 3–4]. Слід зауважити, що рівень вивчення суспільної думки в Україні є недостатнім, відповідно, органи публічної влади не можуть застосовувати повноцінно цю інформацію для вирішення актуальних питань життєдіяльності країни. Відсутність такої

інформації перешкоджає проведенню повноцінного аналізу механізмів участі громадян в управлінні державою.

С. Сенча звертає увагу на існування в Україні штучних перешкод для здійснення суспільних ініціатив і створення умов для передачі громадських пропозицій до органів публічної влади, про що зазначено в Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 рр. [9]. Дослідник наголошує на важливості залучення суспільства до управління державою з урахуванням досвіду інших країн світу, де громадяни беруть активну участь у місцевому демократичному управлінні. У переважній більшості сучасних країн світу реалізація політики щодо сприяння взаємодії між органами публічної влади та суспільством відбувається за допомогою прийнятих урядом програм, а контроль їхнього виконання здійснюється на рівні вищих органів влади, таких як міністерство, парламент тощо [12, с. 8].

Б. Николаїшин розглядає правові основи участі громадськості в місцевому самоврядуванні [10, с. 2]. Зокрема, науковець наголошує на тому, що це фундаментальне право кожного громадянина України є закладеним у Законі України “Про місцеве самоврядування в Україні” й передбачає здійснення місцевих ініціатив, участь у громадських слуханнях і зборах, проведенні виборів тощо. Проблема полягає в тому, що форми громадської участі, що існують в Україні, характеризується різним ступенем нормативного-правового регулювання. Зокрема, місцеві вибори регулюються відповідними законами України, а громадські слухання – виключно статутами територіальних громад, місцеві ініціативи – представницьким органом або статутом територіальної громади. Таким чином, існують суттєві відмінності у процедурах, що визначають участь громадян у вирішенні питань місцевого самоврядування. Неуніфікованість цих процедур створює ґрунт для наукових розробок, у той час як інституціалізація взаємодії органів публічної влади і громадськості передбачає пошук шляхів для створення ефективної процедури участі громадян у місцевих ініціативах і справах.

Т. Тарасенко досліджує роль політичної відповідальності посадових осіб, яка є важливим фактором розвитку форм прямої і представницької демократії. Зокрема, дотримання принципу відповідальності нерозривно пов’язано з необхідністю зміцнення позиції соціальних інститутів та представницьких органів, посадових осіб і місцевих органів влади, територіальної громади тощо. Рівень політичної відповідальності в Україні можна охарактеризувати як низький, що призвело до посилення недовіри громадян до влади [13, с. 1]. Принцип відповідальності є важливим для посилення демократичного контролю й ціннісного впливу інститутів на забезпечення реалізації принципу народовладдя в країні, проте питання політичної відповідальності соціальних інститутів в Україні залишається недослідженим.

В останні роки актуалізувалися дослідження державно-суспільної взаємодії в різних галузях публічного управління, форми та функції якої зумовлюються галузевою специфікою.

О. Лучинська обґрунтовує державно-громадську взаємодію у протидії ВІА/СНІДу як актуальний напрям державної соціальної політики України та один із заходів державної політики інтеграції України в європейський простір [8, с. 14]. Серед спеціальних функцій громадського сектору щодо взаємодії у сфері протидії авторка виділяє адвокацію, комунікацію та соціаль-

ну мобілізацію, експертну діяльність у процесах планування, упровадження та моніторингу політики протидії ВІА-інфекції/СНІДу. Основними формами взаємодії, зазначає дисертантка, є законотворча ініціатива; проведення спільних заходів (громадські слухання, щорічні національні конференції з проблем профілактики СНІДу тощо); навчання фахівців; використання матеріально-технічної бази; вирішення конкретних проблем спільними зусиллями; передаєресация клієнтів; обмін інформацією; спільні бази даних тощо.

У дисертації Г. Жуковської розроблено модель взаємовідносин органів влади та громадськості у протидії торгівлі людьми в Україні [6]. В основу моделі покладено визначення цілей функціонування відносин органів влади та громадськості у протидії торгівлі людьми, установалення суб'єктів і вибір ресурсів для забезпечення умов його здійснення, що дає змогу створити систему протидії торгівлі людьми, здатну раціонально організувати діяльність, ефективно децентралізувати державне управління в усіх напрямках взаємодії незалежно від зміни політичної, ідеологічної чи економічної ситуації;

В. Голуб, досліджуючи волонтерську діяльність у системі відносин держави та суспільства, пропонує запровадження інституту волонтерських муніципальних угод, в основі яких лежить договір між волонтерськими організаціями та місцевими радами, спрямований на розвиток волонтерства на території певної громади [7]. Як важливий напрям взаємодії влади з громадськістю автором визначена державна підтримка молодіжного волонтерства.

Т. Федоренко обґрунтовує диференційований підхід до предметно-суб'єктного складу механізму участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я, який передбачає, по-перше, широку участь громадськості в частині обговорення питань, які стосуються забезпечення реалізації конституційних прав людини на охорону здоров'я, медичну допомогу та страхування, по-друге, цілеспрямоване залучення державою спеціалізованих інститутів громадянського суспільства для вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я (лікарських і пацієнтських організацій, профспілок медичних працівників тощо). У контексті предмета цього дослідження громадськість визначено як соціально активну спільноту людей, спроможних із власної ініціативи та на добровільних засадах брати участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я через легальні й легітимні форми і публічно-управлінські механізми взаємодії з державою та її уповноваженими органами [15, с. 3]. Ця категорія є узагальнювальною для системи суб'єктів, які беруть участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні.

Сьогодні актуальності набуває трансформація взаємодії органів публічної влади і громадян, що відбувається під впливом упровадження Інтернету й цифрових технологій у створення механізмів обміну інформацією між громадянами та органами влади. Цей інноваційний напрям у сфері державного управління отримав назву "мережевий", оскільки в його основу покладено обмін потоками інформації між структурами та соціальними інститутами, які приєднано до мережі. Ю. Борисенко розглядає як перспективну "мережеву" владу в Україні, оскільки її упровадження може стати для країни проривним засобом для підвищення довіри громадян і забезпечення їхньої участі у прийнятті управлінських рішень [3, с. 1].

Упровадження зазначених технологій у діяльність органів влади, з одного боку, є продуктивним процесом, що полегшує доступність громадськості до публічної державної інформації, з іншого – може становити перешкоду для реалізації прав і свобод для інших людей, не обізнаних у використанні технологій. У цілому ж упровадження цифрових та інтернет-технологій у діяльність соціальних інститутів може стати способом покращання взаємодії органів публічної влади й громадян, що підтверджується досвідом багатьох країн, наприклад Естонії, яка першою з європейських країн упровадила у свою систему електронне голосування, а також США, які мають багатфакторну й багатоетапну систему електронного голосування. Існує причинно-наслідковий зв'язок між упровадженням у роботу соціальних інститутів технологічних досягнень і підвищенням рівня участі громадян у житті країни. Технології як засіб інституціалізації влади можуть усунути бар'єри між членами суспільства і збільшити міжорганізаційні операції. На адміністративному рівні громадяни зможуть звертатися із зовнішніх джерел до посадовців. Невирішеним залишається питання про фактичні механізми реалізації стратегії цифровізації. Також потребує вивчення технологічний вплив діяльності соціальних інститутів на громадські організації та суспільство.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Дослідження інституціалізації взаємодії органів публічної влади з громадськістю є актуальними в науковій думці. Аналіз дисертаційних праць із цієї теми свідчить про фрагментарність її розкриття, відсутність належної теоретичної та нормативно-правової бази, необхідної для вирішення низки проблем із забезпечення взаємодії громадян і влади у прийнятті управлінських рішень, зокрема щодо формування внутрішніх механізмів сприяння розвитку інституційних засад взаємодії громадян і влади, стимулювання політичної активності громадян, розвитку громадянського суспільства. В останні роки актуалізувалися дослідження державно-суспільної взаємодії в різних галузях публічного управління, форми та функції якої зумовляються галузевою специфікою. При цьому залишається низка сфер, у яких така взаємодія є недостатньо вивченою, зокрема правоохоронні органи, судова влада, що повинно стати предметом подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Артеменко І. В. Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у формуванні й реалізації молодіжної політики : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпр. регіон. ін-т держ. упр. Дніпро, 2017. 23 с.
2. Білокопитов Д. В. Розвиток взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. Харків, 2017. 20 с.
3. Борисенко Ю. В. Формування мережевих систем в управлінні місцевим розвитком, орієнтованим на громаду : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпр. регіон. ін-т держ. упр. Дніпро, 2018. 23 с.
4. Гирик М. А. Інституціоналізація участі громадян у здійсненні державного управління : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2014, 203 с.
5. Жукова І. В. Державно-громадська комунікація: становлення та розвиток в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2021.
6. Жуковська Г. Г. Взаємовідносини органів влади та громадськості у протидії торгівлі людьми : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01, Київ, 2017. 259 с.

7. Голуб В. Л. Волонтерська діяльність в системі взаємовідносин держави та суспільства : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2016.
8. Лучинська О. В. Взаємодія з громадськістю в системі державного управління у сфері протидії ВІЛ/СНІДУ в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Одеса, 2018. 23 с.
9. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 рр. / затв. Указом Президента України від 26.02.2016 № 68/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text>.
10. Николаішин Б. Н. Формування та розвиток відносин між органами публічної влади і територіальними громадами у контексті адміністративної реформи в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Львів. регіон. ін-т держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
11. Рудовська С. І. Консультативно-дорадча участь громадськості у виробленні публічної політики : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2019. 20 с.
12. Сенча С. А. Державний механізм стимулювання розвитку громадянського суспільства (на прикладі Одеської області) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Одеський. регіон. ін-т держ. упр. Одеса, 2020. 23 с.
13. Тарасенко Т. М. Політична відповідальність у місцевому самоврядуванні України: публічноуправлінський аспект : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпр. регіон. ін-т держ. упр. Дніпро, 2021. 43 с.
14. Ундір В. О. Взаємовідносини місцевих органів виконавчої влади з об'єднаннями громадян (на прикладі Рівненської області) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Львів. регіон. ін-т держ. упр. Львів, 2015. 20 с.
15. Федоренко Т. А. Механізм участі громадськості в формуванні та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2020. 247 с.
16. Чернолуцький В. П. Система забезпечення політичних прав і свобод громадян органами виконавчої влади в умовах децентралізації : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Одеський. регіон. ін-т держ. упр. Одеса, 2016. 22 с.

Dashkova K. S.,

*Postgraduate Student of Law and European Integration Department, KRI NAPA, Kharkiv
ORCID 0000-0001-6746-6540*

CONTEMPORARY STATE AND DESTINATIONS OF SCIENTIFIC RESEARCH OF THE INSTITUTIONALIZATION OF THE INTERACTION OF PUBLIC AUTHORITIES WITH THE PUBLIC

The article considers the state of the state management scientific development of the problems of the institutional maintenance of the interaction of public authorities with the public and the definition of the unsearched aspects and prospective destinations of the scientific research in this area. There was also analyzed the relevance of the research of the issues of the institutionalization of the relationships of public authorities and the public as the necessary condition to develop a democratic state and observe the rights and freedoms of citizens when they participate in the process of the management decisions making. There were also systematized the newest publications on the important issues of the public authorities functioning as the mechanism of the state regulation of social institutions and the means of the public social interests realization.

The conclusion was made that the research of the institutionalization of the interaction of the public authorities with the public is of immediate interest in the scientific thought. The analysis of the thesis papers on this topic witnesses the fragmentary nature of its development, the absence of any reliable theoretical and legal rules and regulations necessary to solve the range of problems on providing the interaction of citizens with authorities, the stimulation of the political activity of the citizens, the development of the civil society. During the last years, there has been activated the research of the state and the public interaction in different areas of public management, the forms,

and functions of which are conditioned with the special terms of the area. At the same time, there is a range of areas where this interaction is not researched enough, in particular, the law enforcement, the judicial power, and these issues should become a subject of further scientific search.

Keywords: interaction of power with the public, civil society, institutionalization, public power, social institutions.

References

1. Artemenko, I.V. (2017). Vzaiemodiia orhaniv derzhavnoi vlady ta instytutiv hromadianskoho suspilstva u formuvanni y realizatsii molodizhnoi polityky. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, Dnipro rehion. in-t derzh. upr. Dnipro [in Ukrainian].
2. Bilokopytov, D.V. (2017). Rozvytok vzaiemodii orhaniv publichnoi vlady z instytutamy hromadianskoho suspilstva v umovakh hlobalizatsii. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, Kharkiv rehion. in-t derzh. upr. Kharkiv [in Ukrainian].
3. Borysenko, Yu.V. (2018). Formuvannia merezhevykh system v upravlinni mistsevym rozvytkom, oriientovanyh na hromadu. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, Dnipro rehion. in-t derzh. upr. Dnipro [in Ukrainian].
4. Hyryk, M.A. (2014). Instytutsionalizatsiia uchasti hromadian u zdiisnenni derzhavnoho upravlinnia. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Zhukova, I.V. (2021) Derzhavno-hromadska komunikatsiia: stanovlennia ta rozvytok v Ukraini. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Zhukovska, H.H. (2017). Vaiemovidnosyny orhaniv vlady ta hromadskosti u protydii torhivli liudmy. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Holub, V.L. (2016). Volonterska diialnist v systemi vzaiemovidnosyn derzhavy ta suspilstva Ukraini. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Luchynska, O.V. (2018). Vzaiemodiia z hromadskistiu v systemi derzhavnoho upravlinnia u sferi protydii VIL/SNIDU v Ukraini. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
9. Natsionalna stratehiia spriannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini na 2016 – 2020 roky: zatverdzhena ukazom Prezydenta Ukraini vid 26.02.2016 r. № 68/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text>.
10. Nykolaishyn, B.N. (2017). Formuvannia ta rozvytok vidnosyn mizh orhanamy publichnoi vlady i terytorialnymy hromadamy u konteksti administratyvnoi reformy v Ukraini. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, Lviv rehion. in-t derzh. upr. Lviv [in Ukrainian].
11. Rudovska, S.I. (2019). Konsultatyvno-doradcha uchast hromadskosti u vyroblenni publichnoi polityky. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
12. Sencha, S.A. (2020). Derzhavnyi mekhanizm stymuliuвання rozvytku hromadianskoho suspilstva (na prykladi Odeskoi oblasti). *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, Odesskyi rehion. in-t derzh. upr. Odessa [in Ukrainian].
13. Tarasenko, T.M. (2021). Politychna vidpovidalnist u mistsevomu samovriaduvanni Ukrainy: publichnoupravlinskyi aspekt. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, Dnipro rehion. in-t derzh. upr. Dnipro [in Ukrainian].
14. Undir, V.O. (2015). Vzaiemovidnosyny mistsevyykh orhaniv vykonavchoi vlady z obiednanniamy hromadian (na prykladi Rivnenskoj oblasti). *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, Lviv rehion. in-t derzh. upr. Lviv [in Ukrainian].
15. Fedorenko, T.A. (2020). Mekhanizm uchasti hromadskosti v formuvanni ta realizatsii derzhavnoi polityky u sferi okhorony zdorovia v Ukraini. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
16. Chornolutskyi, V.P. (2016). Systema zabezpechennia politychnykh prav i svobod hromadian orhanamy vykonavchoi vlady v umovakh detsentralizatsii. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, Odesskyi rehion. in-t derzh. upr. Odessa [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 11.05.2021 р.